

הצגה של איש אחד | אוריה רוזנבלט

החיים כתיאטרון – פרולוג

מאמר זה הינו תגובה למאמרו של עמיחי מרקס 'החיים כתיאטרון'.¹ במאמרו מציע מרקס לראות את עבודת ה' בכלל ואת הטקסים הריטואלים בפרט כהצגה בתיאטרון של הבמאי הגדול – א-לוהים. חגי ישראל כדוגמת פסח ויו"כ, וקטעי תפילה כדוגמת נפילת אפיים ותפילת הלל – כולם מעין מחזות שנכתבו לפני מאות ואלפי שנים, ואנחנו השחקנים באותה הפקה.

מרקס מדגיש: "אפשר אם כך להציע לזרוק הכל – לשבור את התפאורה, לקרוע את התלבושות. נסביר למפיק שבאמת הצגה אחת זה נחמד, אבל לכל החיים – זה נראה לנו קצת מוגזם. ברצוני להגיע מכאן דווקא למסקנה ההפוכה, אשר לא רואה בדמיון שבין החיים הדתיים לתיאטרון את פחיתות הערך של החיים, אלא את קדושתו ומעלתו של התיאטרון בעבודת ה'."

מרקס מסביר שכאשר שחקן גרוע מגיע לסצנה עצובה הוא מעלה בזיכרונו רגע עצוב מחייו בכדי להצליח לבכות. לעומתו, שחקן טוב פשוט מזדהה עם הדמות, 'נכנס לדמות' ובכך בוכה ללא כל מאמץ, שכן הוא כואב את כאבה ושמח בשמחתה של הדמות אותה הוא משחק.

¹ אביע 1, התשס"ח. מומלץ לקרוא את המאמר המקורי, ולא להסתפק בתמצות שאביא כאן.

כמו בעולם התיאטרון כך גם בעבודת ה'. כאשר עובד ה' גרוע מגיע לתפילת 'סלח לנו', בכדי לכוון הוא יאלץ להעלות מקרה אישי, להשליך את מילות התפילה עליו, ובעצם יתכוון – 'סלח לי'. לעומת זאת: "המתפללים הגדולים לא צריכים להכניס אל תוך התפילה את חטאיהם הפרטיים. הם יכולים להצטער, לחוש בכאב של עם ישראל, ומתוך כך לקוות לתיקון המציאות ובניית המקדש."

מרקס מביא את 'המשל מההינדיק' המפורסם של ר' נחמן² ומבאר אותו לשיטתו: "גם בסוף הסיפור נראה כי בן המלך עדיין משוכנע כי הוא הינדיק, אך הוא מבין שהרצון להיות עצמו לאו דווקא מונע ממנו את היכולת ללבוש לבושים אחרים שהם לא של הינדיק". מרקס מדגיש שעובד ה' רציני ישחק את הדמות 'ויחיה' את הטקסטים שהוא קורא. עם זאת, עדיין מדובר בפעולה של הלבשת דבר חיצוני וקריאה להזדהות עם הלבוש.³

לסיום, מתייחס מרקס למשמעותו של חג הפורים לאור דבריו. הוא טוען שבניגוד לתפיסה המקובלת פורים אינו חג של הסרת הקליפות וחשיפתו של האני הפנימי האמתי; מטרת פורים היא לאפשר להתחפש לדמות שהיינו רוצים לגלם בחיינו אנו, מבלי להצטרך לעמוד מאחורי מעשינו.

במאמר הקרוב אבקש להציג תזה מעט שונה העולה מקולות רבים של חכמינו לאורך הדורות, עם התמקדות בתורת החסידות. בשלב האחרון אתמקד בכתבי האדמו"ר מפיאסצ'נה שבכל רחבי תורותיו לקח גישה זו ופיתח אותה לכדי שיטה חינוכית בעבודת ה'. אבקש לטעון כי החיים אכן דומים למתרחש באולם התיאטרון - אך עם 'טוויסט' חשוב בעלילה: מטרת האדם להבין ולהפנים שהתפקיד אותו עליו לגלם הינו לא-אחר מאשר את עצמו בתפקיד חייו.

² שיח שרפי קודש, ח"א תקפא, על פי מעשיות ומשלים.

³ על דרך דומה (אך לא זהה) מסביר מו"ר הרב בני קלמנזון את עניין הלבושים והכניסה אל מתחת לשולחן במאמרו "עולם משוגע" בגולות י"ב (זמין גם באתר הישיבה): "השולחן הוא טריטוריה של נימוסים והנהגות, "סמול-טוק" וציוויליזציה. הלבוש הוא ההגנה שנתנה לנו הציוויליזציה. הלבוש והשולחן הם מרכיבים חשובים בתרבות האנושית. הם הדימוי שלנו, ה'פרסונה' שאנו מציגים לראווה. הלבוש והנימוסים קובעים לכולם מה אנחנו, למרות שהם מסתירים את מה שאנחנו באמת. הלבוש והנימוסים מראים במקרה הטוב מה אנחנו רוצים להיות, ובמקרה הרע מה אנחנו רוצים להראות."

'ישראל קודשא בריך הוא ואורייתא כולא חד'

יסוד גדול אצל חז"ל הוא, שתורת ה' אינה מהות חיצונית לישראל אלא שישנה זהות ממשית בין עם ישראל לתורתו. הגמרא במסכת מכות מביאה את דרשתו המפורסמת של רבי שמלאי: "דרש רבי שמלאי: שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם".⁴ או בלשון אחרת במדרש: "אמר ר' אחא: רמ"ח מצות עשה בתורה כנגד רמ"ח אברים שבאדם".⁵

רעיון זה מובא גם ב**זוהר**,⁶ אך הזוהר לא מסתפק באמירה כללית-סימבולית של זה כנגד זה, אלא מדגיש שזהות המניינים באה לומר שיש משהו מהותי במבנה האדם שמוכן ומסוגל לקבל תורה ולהתאים את עצמו למצוותיה. תורה זו באה לבטא את החיבור האימננטי שיש לכל יהודי עם מצוות התורה עד רמת האיברים והגידים.

וריאציה שונה של רעיון זה ניתן למצוא אצל **האר"י הקדוש**. האר"י מפתח את מאמר **הזוהר**⁷ לפיו יש שש מאות אלף אותיות בתורה כנגד שישים ריבוא מניין נשמות ישראל:

דע, כי כללות כל הנשמות הם ס' רבוא ולא יותר. והנה התורה היא שרש נשמות ישראל, כי ממנה חוצבו ובה נשרשו. ולכן יש בתורה ס' רבוא פירושים, וכלם כפי הפשט, וס' רבוא ברמז, וס' רבוא בדרש, וס' רבוא בסוד. ונמצא, כי מכל פ' מן הס' רבוא פרושים, ממנו נתהווה נשמה אחת של ישראל, ולעתיד לבא כל אחד ואחד מישראל, ישיג לדעת כל התורה כפי אותו הפירוש המכוון עם שרש נשמתו, אשר ע"י הפרוש ההוא נברא ונתהווה כנוצר.⁸

⁴ בבלי מכות כג,ב.

⁵ ילקוט שמעוני, משלי, תתקלז.

⁶ "בגין דאית בבר נש רמ"ח שייפין לקבל רמ"ח פקודין דאורייתא דאינון למעבד אתיהבו... ואית בבר נש שס"ה גידין ולקבלהון שס"ה פקודין דלאו אינון אתיהבו למעבד ולקבל שס"ה יומי שתא" (ח"א ק"ע:).

⁷ "דסלקין אתוון לשתין רבוא, כחושבן שבטיהון דישאל דאינון תריסר, וסלקין לשתין רבוא. אוף הכי אתוון, כד אתמלו סלקין לשתין. אלף בית גימל דלת הא וו זין חית טת יוד כף למד מס נון סמך עין פא צדי קוף ריש שין תו. אלין אינון סליקו דאתוון, לשיתין רבוא. בגין למהוי שלימו ברזא דאתוון, בשייפי כולהו" (זוהר חדש, שיר השירים).

⁸ שער הגלגולים, הקדמה י"ז.

האר"י מסביר כי קיימת זהות מספרית בין אותיות התורה לעם ישראל, מכיוון שהתורה היא שורש נשמות ישראל. על כן, כל אחד מישראל צריך לחשוף ולהשיג את האות המיוחדת שלו בספר התורה ובכך להביא לשלמות העולם.

רעיון זה מופיע מספר פעמים גם אצל ר' חיים מוולוז'ין בספרו 'נפש החיים'. הגר"ח לומד מכך עקרונות רבים, כמו חשיבות לימוד התורה, שמירת המצוות ואחיזה במידת הענווה והסובלנות כלפי כל יהודי:

"כי קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל כלא חד, שכל אחד מישראל, שרש נשמתו העליונה מדבק ונאחז באות אחת מהתורה והיו לאחדים ממש".⁹

"וכל אחד מישראל שרשו העליון של נשמתו הוא מאות אחת מהתורה הקדושה".¹⁰

"ודע כי התורה שישים ריבוא אותיות, והם כללות נשמת כל יוצאי מצרים... כי כל אות נגד נשמה אחת מישראל".¹¹

הקשר העצמותי שיש בין ישראל לתורה – גם אצל עם ישראל בכללותו וגם אצל כל יהודי בפרט – חוזר שוב ושוב אצל ראשוני החסידות ומשמש אבן יסוד בתורתם. אביא דוגמא אחת מנכד הבעש"ט ר' משה חיים אפרים מסדילקוב בעל 'דגל מחנה אפרים':¹²

"בראשית ברא א-להים" (בראשית א,א). להבין פתיחת תורתנו הקדושה במלת בראשית [...] והענין הוא כך כי ידוע מה שכתוב בזוה"ק (ח"ג ע"ג א): "קודשא בריך הוא ואורייתא ונשמתיהון דישראל כולהו חד" [...]. וזאת התורה הוא האדם לכך יש בה רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד איבריו וגידיו של אדם (מכות כג, וברש"י שם) כמו שכתוב בפסוק (במדבר י"ט, י"ד): "זאת התורה אדם וגו'", וזה מרמז שהתורה ממשה הוא עצמות האדם הרי קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל כולהו חד".¹³

וכן:

⁹ שער ד', פרק י"א.

¹⁰ שער ד', פרק ל"ב.

¹¹ נפש החיים, לקוטי מאמרים, ט"ו.

¹² הרעיון מופיע בוריאציות שונות גם אצל ר' יעקב יוסף מפולנאה. ראה תולדות יעקב יוסף, פרשות תצוה וחקת.

¹³ דגל מחנה אפרים, פרשת בראשית. ראה גם פרשות תרומה והאזינו.

שכל אחד מישראל היה לו אחיזה באות אחת של התורה כידוע שם ישראל מורה ראשי תיבות יש ששים ריבוא אותיות לתורה [...] ולכן כשבא משה ומצא ששים ריבוא ישראל והוא היה שורש כולם שהיו כולם נכללין בו כידוע אז הוציאם ממצרים שהוא בחינת קטנות לבחינת הגדלות שהיא נתינת התורה הקדושה בהתפשטות רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה המפורשים בששים ריבוא אותיות התורה.¹⁴

מעיון קצר זה ניתן לראות שרעיון הזיהוי העצמותי של עם ישראל בכלל וכל יהודי בפרט עם תורת ה' ומצוותיה הינו יסוד בעל שורשים עמוקים אצל חז"ל, אצל חכמי הסוד לאורך הדורות ואצל גדולי החסידות. בשלב הבא ארצה להתמקד בתנועה החסידית ולהראות את אחד מביטוייה של תפיסה זו בחסידות.

זושא

זמן מה לפני פטירתו אמר רבי זוסיא: אם ישאלו אותי למה לא הייתי משה, אדע מה להשיב. אבל אם ישאלו אותי למה לא הייתי זוסיא יסתתמו טענותי.¹⁵

מימרה חסידית ידועה זו של ר' זושא מאניפולי, אחיו של ר' אלימלך מליז'אנסק, נעשתה שגורה בפי רבים עד שהפכה לקלישאה; אולם כל קלישאה היא תולדה של משפט שלפחות פעם אחת בהיסטוריה ביטא באופן מושלם רעיון מוגמר. ר' זושא היה מחשובי תלמידיו של המגיד ממזריטש, המפיץ העיקרי של תורות מורו הבעש"ט ומי שהיה למעשה ראשון אדמו"רי החסידות. אמירה מכוונת זו נאמרת בדור השלישי לחסידות וגלום בתוכה יסוד חסידי מהותי.

אמירה דומה לזו ניתן למצוא אצל רבי שמחה בונים מפשיסחה:

שח רבנו הקדוש: אם היו שואלים אותי כמה הייתי נותן כדי שאחליף מידותיי עם מידת אברהם אבינו ע"ה, או באם היה רוצה אברהם אבינו ע"ה להתחלף עמי, שהוא יהיה "הבלינדער בונם" ואני אהיה אברהם, לא הייתי רוצה ולא הייתי נותן אפילו פרוטה אחת, באשר אינני עושה עסק אלא לצורך גבוה, ובעסק חילופין זה מה יתרון יהיה להשי"ת, שהרי סוף סוף לא יהיה להשי"ת אלא אברהם אחד ובונים אחד [...] ¹⁶

¹⁴ שם, וארא.

¹⁵ מ' בובר, אור הגנוז, עמוד 208.

¹⁶ מדרש שמחה, פסקה רפ.

התפיסה היא שכל נשמה ירדה לעולם בכדי למלא תפקיד ספציפי וייחודי שאין שני לו. כפי שאין שתי טביעות אצבע זהות, כך אין שתי נשמות זהות. משכך, אין כל סיבה שאדם ינסה להיות משה רבנו או אברהם אבינו – על האדם להיות עצמו. תפיסה זו מופיעה אצל מייסד תנועת החסידות הבעש"ט,¹⁷ וכפי שראינו אומץ אצל ממשיכיו. תפיסה זו משמשת תשתית לצמיחת עקרונות חסידיים מהותיים של חשיבות עבודת ה' הייחודית של כל אדם ואדם באשר הוא: החל מגדולי האומה וצדיקיה וכלה בכל יהודי פשוט. רעיון זה של תנועת החסידות מערער את תפיסת העולם הנפוצה לפיה על האדם להציב לנגד עיניו מודל לחיקוי ולשאוף להידמות לו, ומציב אלטרנטיבה התובעת מהאדם להגשים את ייעודו שלשמה הוא נשלח לעולם הזה.

האדמו"ר מפיאסצ'נה - מתפיסת עולם למשנה חינוכית

בשלב זה אדלג מראשית החסידות לאחד מהוגי הדור האחרון של אדמו"רי הגולה – האדמו"ר מפיאסצ'נה. אקדים מעט מילים על האדמו"ר: רבי קלונימוס קלמיש שפירא חי בפולין במחצית הראשונה של המאה ה-20 (תרמ"ט-תש"ד; 1889-1943), פעל בעיקר בכפר הקטן פיאסצ'נה ובהמשך בוורשה וכן בגטו שהיה שם במהלך השואה, בה נספה.

האדמו"ר פעל בצורה נרחבת בתחום החינוך, החל מילדים וכלה באברכים. עובדה זו באה לידי ביטוי בין השאר בסוגת הספרים שהוא השאיר אחריו: בשונה מרובם הגדול של ספרי החסידות הם אינם כתובים בצורה של דרשות חסידיות על פרשות השבוע או חגי ישראל, אלא סדורים כקונטרס שמבקש להעמיד משנה חינוכית רציפה ושיטתית.

כאמור, הספרים מסודרים לפי שכבות הגיל והרמה התורנית ההתפתחותית: 'חובת התלמידים' - שהיה היחיד שהודפס בימי חייו - יועד לבני הישיבה והקדמתו למחנך בישיבה; 'הכשרת האברכים', המהווה ספר המשך ל'חובת

¹⁷ "כל אחד מישראל עסק עבודתו הוא לפי שמו, וכמו שאמר הבעש"ט ז"ל על הפסוק וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו" (בעל שם טוב על התורה, בראשית, פסקה קלה).

התלמידים', מיועד לאברכים הצעירים; 'מבוא השערים' ו'בני מחשבה טובה' מיועדים לבני העלייה, בני הנביאים.¹⁸

מלבד אלה כתב האדמו"ר גם שני ספרים בסוגה הקלאסית של דרשות על פרשת השבוע: 'דרך המלך' - ספר דרשות רחב ועמוק מתקופת טרום השואה, ו'אש קודש', ספר דרשות קצר האוגד דרשות שניתנו בגטו וורשה.

אבקש לטעון שעקרון העל העומד בבסיסם של עיקרי תורותיו של הרב הוא העיקרון בו דנו במאמר על שני שלביו: בשלב הראשון, לכל יהודי יש חיבור עצמותי עם תורת ה' ומצוותיה כאשר נשמתו חצובה מתחת כסא הכבוד. נסתפק בשלוש דוגמאות מספר הדרשות של האדמו"ר, 'דרך המלך':

וזה עניין שאותיות ישראל נוטריקון יש שישים ריבוא אנשים לישראל - יש שישים ריבוא אותיות לתורה. לא שמספר אנשים מישראל הן ורק הם נרמזים במספר אותיות התורה, אלא שאנשים מישראל הם עיקר אותיות התורה כי כל התורה והמצוות הן רק לגלות את האנשים מישראל - הישראל האמיתי הוא עיקר האות [...] ובשביל זה מספר אותיות כמספר הישראל ומספר המצוות כמספר איברי וגידי האיש.¹⁹

ובאמת התשוקה של ישראל [...] בלא שום סיבה הוא משתוקק וכ"כ למה מפני שה' אמר ושכנתי בתוכם - בתוך כל אחד ואחד מישראל ה' שוכן.²⁰

צריכים אנחנו ללמוד סתרי תורה עם התורה, היינו ליתן א"ע לה וכפי שדיברנו לבוא לנתנית עצמו לתורה יכולים ע"י שמגלים בראשונה בתורה את נשמתנו המוסתרת.²¹

בשלב השני, לכל יהודי יש את בספר תורה שהיא שורש נשמתו והיא הדרך הייחודית לו, ואך ורק לו, בעבודת ה':

"כי בכל איש ישראל מתגלה חלק אחדות ניצוץ א-לוהות אשר כל עבודתו ופרטי מעשיו כולם הם לגלות את הניצוץ הזה [...] עד שאשר מביטים בסקירה אחת על האיש, על כל דרכי עבודתו יכולים להכיר בו איזה

¹⁸ מלבד 'חובת התלמידים', שכאמור, הודפס בחיי האדמו"ר, שאר הספרים שרדו באורח נס לאחר שהוטמנו בכדי חלב באדמת גטו וורשה. ספר נוסף שככל הנראה נכתב, ולא הצליח לשרוד את השואה, הוא 'חובת האברכים' שהיה ספר אמצע בין חובת התלמידים להכשרת האברכים.

¹⁹ פרשת תולדות, שנת תר"צ.

²⁰ וישלח, שנת תרפ"ט.

²¹ ראש השנה, היום הרת עולם.

אחדות נתגלה בכל דרכיו [...] **וכל איש ישראל צריך להסתכל בעצמו למצוא את הנטייה שלו, שהיא הדבר שכל עבודתו מתאחד בזה כנ"ל, ויגלה את הדבר ואת האחדות שעליו לתקן**.²²

פרקטיקה רוחנית

כאמור, האדמו"ר הוא בעיקר מחנך. כיוון שכך, כפי שהוא חוזר ומדגיש פעמים רבות, כל רעיון בעולם התורה חייב להיות בעל השלכות קונקרטיות על עולם החינוך והעבודה. אנסה לסקור דוגמאות לתפיסת הרב ולאופן בו הוא מיישם את תפיסתו לשיטה בעבודת ה'.

חנוך לנער ע"פ דרכו

בהקדמה לספרו העיקרי²³ 'חובת התלמידים', פונה הרב אל המחנך בקריאה נרגשת לשנות את הגישה החינוכית מן הקצה לקצה: משנתו החינוכית דוגלת בחינוך כל נער ונער לפי הדרך המתאימה לו. האדמו"ר מפציר במחנכים לא להסתפק בשיטות חינוך אחידות לכל התלמידים המכוננות על ידו 'אילוף':

וכשנאמרה תבה זו על חנוך הבנים, אז הכונה היא לגדל ולפתח את טבעו והכשרתו של הילד שנמצאה בו במדה קטנה או בכח או בהעלם לבד ולגלותה. וכיון **שהאיש הישראלי עוד בילדותו רוח ד' נשמת ש-די טמונה וגנוזה בו**. צריכים לגדל ולחנך אותו להוציאה לגלותה ולהפריחה והיה ליהודי נאמן עבד ה', בתורתו **מעצמו יחפץ**, ומדרכו גם כי יזקין לא יסור... ועל זה צוה שלמה המלך "חנוך לנער" וכו'. תחנכו, אל קרבו תחדר, **ואת קדשת ישראל אשר בו בהעלם – תגלה**, ורק אז גם כי יזקין לא יסור ממנה.

[...] וכיון שכך, לא בכל הנערים שוה הוא החנוך, תלוי הוא בכל נער ונער כפי טבעו, דעתו, מדותיו וכו', ואותם על המחנך להכיר ולא די לו למחנך אם רק את עצמו ודעתו לבד יכיר, כי אם במתחנך הדבר תלוי, לא בדעתו וכחי עצמו בלבד ישמש ויפעל, יצוה ויורה, רק גם בדעת וכחי התלמיד יאחז, ישמש ויפעל, ולא מה שיצוה ויחנך לזה יצוה ויחנך לתלמיד אחר השונה ממנו בטבע, רצון, מדות וכו'. וזה רמז לנו שלמה המלך "חנוך לנער על פי דרכו", על פי דרכו של כל אחד ואחד.²⁴

²² שבועות יום א', שנת תרפ"ט.

²³ האדמו"ר עצמו ביקש להצמיד לשמו "בעל המחבר ספר חובת התלמידים".

²⁴ חובת התלמידים, הקדמה, שיח עם המלמדים ואבות הבנים.

ניתן לראות בפשטות כי בבסיס אמירה זו עומדת התזה אותה העלינו: בכל יהודי באשר הוא מצויה קדושת ישראל שממתינה לגילוי. אך לא די בהבנה כי בכל יהודי יש חלק קדוש. האדמו"ר מדגיש שלכל יהודי יש טבע אחר וכחות נפש שונים, ועל כן החינוך חייב להשתנות מתלמיד לתלמיד. על המחנך להכיר את טבעו השונה של כל תלמיד ברמה טובה יותר מהתלמיד עצמו, שלרוב אינו מסוגל - בשלבים המוקדמים של החיים - לראות את הסגולות המיוחדות שלו.

רק חינוך כזה יכול לעבוד בטווח הרחוק, שכן עבודת ה' כזאת היא עבודת ה' שעולה מקרבו של היהודי. לא הרגל וציווי שקבע לו המחנך - או אפילו הקב"ה - אלא **"מעצמו יחפץ"**. שמירת התורה לא תהיה בשבילו הרגל זר שעליו לכפות על עצמו להזדהות איתו כי "ככה ה' ציווה". התורה ומצוותיה ינחו את הדרך בה היהודי נאמן לעצמו באופן הפשוט והטבעי ביותר.

החדרת מנטרות וחינוך עצמי

דוגמא נוספת מופיעה בספרו 'בני מחשבה טובה', שם מפציר הרב בבני החבורה לחזור כל הזמן על מנטרות בדבר הרצון להדבק בקב"ה ולשמור מצוותיו. הרב מודע לרתיעה שיכולה להתעורר באדם כאשר מנסים להלביש עליו משהו מבחוץ, משהו זר, ולכן חשוב לו להסביר מאין הוא שואב את ההצדקה לכפיה מסוימת של האדם את עצמו:

הוה מעמיק בדעתך כל יום, אני איני רואה אבל הלא ה' יתברך כבודו מלא עולם, מן א-להות בראו [את העולם - א.ר.], וגם אתה מלא א-להות הנך [...] ורק אני ברצוני הפרטי הוצאתי את עצמי לדבר נמצא בפני עצמו הרחק ממנו ית' [...] וכשתרבה להתמיד ולקבוע מחשבה זו במוחך הרי אתה כופה את עצמך למחשבה זו [...] שלכן מועלת אמירה שהיא בכפייה מפני שבאמת רצון נפשו של ישראל הוא לעשות כמצוות ה' רק שחיצוניות גופו מונעו [...] **כי נפשך כשהיא לעצמה רואה היא ראייה קדושה** ורק הגוף מעצירה.²⁵

הלגיטימציה לעבודת ההרגל נובעת מכך שהתורה איננה לבושים חיצוניים לנשמת האדם, אלא היא למעשה הטבע הפשוט של היהודי. על הישראלי לחשוף את עצמותו הכנה ביותר. בניגוד לכך, דווקא הכוחות המושכים הרחק משמירת

²⁵ בני מחשבה טובה, סדר אמצעי ויסוד החברה, יד.

התורה והמצוות, הם הם הכוחות החיצוניים לאדם שמעבירים אותו ממצבו הבריא והטבעי.

עבודת הניגון

ביקורות רבות הושמעו במהלך השנים - הן מבית והן מחוץ - על עבודת ההתפעלות בחסידות. חלק משמעותי מהחסידים לאורך הדורות 'לא בחלו באמצעים' בכדי להגיע להתעוררות הנפש; דוגמא לביקורת על כך מתוככי החסידות ניתן למצוא אצל רבי דובער שניאורי, 'אדמו"ר האמצעי' בחסידות חב"ד. לסוג התעוררות באמצעות עזרים חיצוניים קרא אדמו"ר האמצעי "התפעלות לב בשר". הוא ביקר התפעלות מעין זו וסבר כי אצל המון העם ההתלהבות נשאת במדרגה חיצונית ורדודה, ולא מגיעה ל'התפעלות אלוקית' שמתאפיינת בעבודה פנימית שקטה ומדוייקת.²⁶

האדמו"ר מפיאסצ'נה מתמודד עם ביקורת זו וטוען שכל האמצעים כשרים בכדי 'להוציא את הנפש ממסגרה': אחת הדרכים אותה מציע הרב לתלמידיו היא עבודת הניגון. לדעת הרב, "הניגון הוא רק מין גילוי הנפש והרגשותיה". הדרכה כזו מופיעה אף היא בין השאר בספרו 'בני מחשבה טובה':

קח לך איזה תנועה של ניגון, הסב פניך אל הקיר, או רק תסגור את עיניך ותחשוב שוב, שאתה עומד לפני כסא הכבוד, וכשבירת לבך באת לשפוך את נפשך לה' בשירה וניגון היוצאים מקרב לבך, ואז מעצמך תרגיש שנפשך יוצאת ברננה, אם מתחילה היית אתה המנגן לפני נפשך לעוררה מתרדמתה, מעט מעט תרגיש שנפשך התחילה כבר לנגן בעצמה.²⁷

הסיבה לכך שעבודת התפעלות חיצונית שכזו אינה פסולה היא שבסופו של דבר המטרה היא לעורר את הנקודה הפנימית. לא להדביק את הנפש בשיגעון חיצוני, אלא להיפך: לנגן את ניגון הנשמה עד אשר הנשמה תנגן מאליה את ניגונה הטבעי.

²⁶ "אך לכאורה יפול בזה טעות מן הקצה כו', כי ודאי נמצא ממש בחי' דביקו' בדוגמא זאת בקל מאד לכל אבל היא הפכית לגמרי שאינה בגדר התפעלו' א-לוה כלל וכלל, והוא מה שנראה בעליל שהתפעלו' רוב ההמון הוא בהתפעלות חיצונית בדמיון שוא בנפשם ולבכם בתפלתם הבאה בבחי' צעקה חיצונית בלב בשר בלתי אור וחיות פנימי כלל ולא לה' כלל" (קונטרס ההתפעלות, עמ' סא).
²⁷ בני מחשבה טובה, סדר אמצעי ויסוד החברה, יח.

במקום אחר ממשיך הרב ומדגיש שהניגון היחידי שיש בו ערך הוא ניגון שמעורר את אותה נקודה פנימית, ואף מתבטא בכיטויים חריפים כנגד נגינת ניגון שאין לו זיקה לנפשו של האדם:

בכל אדם יש חלק מעולם הניגון, לכן בעת שמנגנים ניגון צריך לעורר חלק מהעולם הניגון אשר בו, ואם לאו רק שמנגן ניגון שחבר אחר בלבד – הרי זה כמו מים שפלט חברו ומאס.²⁸

מכל הדוגמאות הנ"ל – עבודת החינוך, שימוש במנטרות בחינוך עצמי ועבודת הניגון – ניתן לראות שכדרכו, מוריד הפיאסצ'נר את הרעיונות הגדולים של חז"ל ושל חכמי הסוד לכדי משנה חינוכית המבקשת לכונן עובד ה' עם תודעת זהות עצמותית עם התורה ומצוותיה.

החיים כתיאטרון – אפילוג

בתחילת המאמר הצגתי את התזה של עמיחי מרקס, הגורסת שחיי האדם הדתי הינם למעשה חיי תיאטרון גדול בו התסריט נכתב לפני שנים רבות ע"י א-לוהים וחדז"ל. לאור זאת הציע עמיחי עבודה של ויתור מסוים על נקודת האמת 'הקוצקאית' למען התסריט הא-לוהי של העולם – "לקחת שאיפה עמוקה של אוויר ולהוציא בנשיפה את כל הדינים, להתרווח, ולהחליט האם אנחנו מעוניינים להתנתק מכל רגשותינו הכמוסים עד שנרגיש שהם אמיתיים ועל ידי כך לעקר את עולמנו הרוחני, או לחילופין לוותר על ה"אמת" לטובת עבודת ה'".

אני מבקש להציע כיוון שונה. אינני מתיימר להתכחש לתחושה אותה חש כמעט כל יהודי, 'כל חד לפום דרגא דיליה' - אולי יותר מכל זמן אחר בשעת תפילת שמונה עשרה - שהוא מתעסק בתסריט מוכתב מראש שנגזר עליו כיהודי שומר מצוות לקבל על עצמו. בוודאי שעולם היהדות בהופעה שלו כדת מורכב מאוסף של מצוות וטקסטים שאין לי תמיד יכולת לשנות, וככזה - בהחלט ניתן לקבל את הדימוי של תיאטרון.

²⁸ צו וזרוז, לו.

ההסתייגות שלי היא לגבי נקודת הזרות. לדידו של מרקס, מדובר בתלבושת של דמות מסוימת שעלי לעטות על עצמי בכדי לשחק את הדמות, והתנועה הכי נעלה שאני יכול לעשות היא להזדהות עם הדמות – להיכנס אליה: "שחקן טוב יכנס לדמות כך שהוא יחוש את כאבה, ישמח בשמחתה ויפחד את פחדיה". בנמשל, על יהודי למצוא בתוכו נקודה שמזדהה עם עם ישראל בכללותו ומתוכך כך להתפלל באמת ובתמים – "להצטער, לחוש בכאב של עם ישראל, ומתוך כך לקוות לתיקון המציאות ובניית המקדש".

הגישה שאני מבקש להציג טוענת שהתסריט המדובר היא למעשה ביוגרפיה שנכתבה על כל יהודי ויהודי. סיפור התורה הוא הסיפור של כל אחד ואחד מאיתנו במובן הכי עצמותי שניתן לתאר. תרי"ג מצוות התורה הן תרי"ג אברי האדם, "הישראל האמיתי הוא עיקר האות".²⁹ המשימה המוטלת על האדם אינה הזדהות עם דמות חיצונית, אלא להפך: **האדם מתבקש למלא משימה ייחודית ונפלאה: לגלם, בתפקיד חייו, את עצמו.**³⁰

החסידות מוסיפה שהתורה איננה רק הסיפור הייחודי של עם ישראל, כפי שיכול להתפרש מהמדרש על שישים ריבוא אותיות: באורח פלא, התורה היא בו זמנית גם סיפורו של כל יהודי ויהודי בפני עצמו. אשר על כן, עיקר עבודתו של האדם בעולם היא להבין מהי בדיוק 'האות' שלו, לגלות אותה ולחשוף את האור המיוחד שלה.

כך גם בעולם החינוך: על כל אב וכל מחנך מוטלת החובה לחשוף את הפוטנציאל הייחודי שקיים בכל נער ונערה. אין שום אות בספר תורה שניתן לוותר עליה למען אות אחרת – כל אדם חשוב. רק אם האדם יבין את מהותו האמיתית והמיוחדת,

²³ דרך המלך, פרשת תולדות, שנת תר"צ.

³⁰ רעיון זה בא לידי ביטוי בפסקה מכוננת של הרב קוק באורות הקודש ח"ג, עמ' קמ"א, הנקראת 'בקשת האני העצמי': "[...] וכה הולך העולם וצולל באבדן האני של כל אחד, של הפרט ושל הכלל. באים מחנכים מלומדים, מסתכלים בחיצוניות, מסיחים דעה גם הם מן האני, ומוסיפים תבן על המדורה, משקים את הצמאים בחומץ, מפטמים את המוחות ואת הלבבות בכל מה שהוא חוץ מהם, והאני הולך ומשתכח, וכיון שאין אני, אין הוא, וקל וחומר שאין אתה. רוח אפינו משיח ד', זהו גבורתו הדר גדלו, איננו מבחין לנו, רוח אפינו הוא, את ד' א-להינו ודוד מלכנו נבקש, אל ה' ואל טובו נפחד, את האני שלנו נבקש, את עצמנו נבקש ונמצא, הסר כל א-להי נכר, הסר כל זר וממזר, וידעתם כי אני ה' א-להיכם, המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לא-להים, אני ה'".

הוא יוכל לממש את הפוטנציאל שלו ולמלא את התפקיד החשוב שלו בתיקון העולם.

בעוד שגישתו של מרקס מתחברת אל הגישה המציבה לאדם המאמין מודל לחיקוי חיצוני, כמו משה רבנו או אברהם אבינו, ר' זושא ורבי שמחה בונם יאמרו לאדם: אל תנסה להיות משה רבנו, אל תחפש את המילוי העצמי שלך בחיקוי של אדם אחר, תהיה עצמך הכי טוב.

הבנה זו מאפשרת לי להרגיע את החרדות לפיהן קיום תרי"ג מצוות וקריאה של טקסטים עתיקים באים על חשבון הנשמה המיוחדת שלי, כאילו המצוות מבקשות ממני לבטל את עצמי ולוותר על האמת שלי לטובת עבודת ה'. אדרבה, ההיפך הוא הנכון. האדם נתבע לגלות את אישיותו ואת הייחודיות שלו בעולם וכך הוא ימלא את תעודתו שרק בידו למלא, בכחינת "שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולְמָה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו".³¹

לסיום אתייחס לחג הפורים. לפי מרקס, "פורים הוא חג שבו אנו מסירים את המניעות הקיימות בנו כלפי הרצון להתחפש באמת [...] אותו שיעור א' שעולה בשכרות לבית מדרש וצועק לריבוננו של עולם, לאו דווקא חושף את האמת שהיתה חבויה בו כל הזמן, אלא מקבל הזדמנות נדירה להתחפש לדמות שהוא מאוד רוצה להיות. במידה מסוימת היין הוא לא העיקר בפורים אלא המעטה של השכרות שאנו לובשים, המאפשר לנו לשחק את מי שאנו רוצים בלי צורך לעמוד מאחורי מעשינו."

לדידי, ההפך הוא הנכון. פורים הוא חג שמאפשר לי להציץ פנימה ולהשיב אל לבבי את העובדה שקשה לי להשלים איתה במהלך השנה, "שבאמת רצון נפשו של ישראל הוא לעשות כמצוות ה'"³² באופן הכי טבעי והכי פשוט. עבודת פורים

³¹ מסילת ישרים, פרק א.
³² לעיל, הערה 19.

הינה משמעותית לכל השנה, שכן היא עוזרת לחשוף את האמת שהתורה היא עצמותית לי, הן בתור היותי חלק מעם ישראל והן באופן אישי, אינטימי ואמיתי.³³

³³ נקודה חשובה שצריך להעלות לאור המאמר היא השאלה הקיומית החוזרת: איך מתמודדים עם העובדה שעובד ה' יכול להרגיש שהלך נפשו הפנימי האותנטי לא מתיישב אחד לאחד עם ציווי התורה ולעיתים הניגוד חריף אף יותר. מאמר זה איננו המקום לדון בבעיה זו; אני מכיר בנקודת תורפה זו שקיימת במאמר. אני תקווה שבעתיד יסייע ה' בידי לכתוב מאמר המשך שידון בבעיה.